

AUTYZM W ŚWIETLE LITERATURY

1. Pojęcie autyzmu

Słowo autyzm wywodzi się z języka greckiego autos – znaczy „sam”. Termin wprowadził do psychiatrii szwajcarski lekarz Eugen Bleuler w 1911 roku, jako jeden z głównych objawów schizofrenii. Po ponad trzydziestu latach austriacki pediatra Leo Kanner w 1943 roku umieścił autyzm w oddzielnej kategorii diagnostycznej. Od tego czasu trwają wieloaspektowe badania nad wyjaśnieniem tego zaburzenia.

Psychiatrzy definiują autyzm dziecięcy, jako „złożone zaburzenie rozwoju i funkcjonowania ośrodkowego układu nerwowego, charakteryzujące się zakłóceniami zdolności komunikowania uczuć i budowania relacji interpersonalnych, zubożeniem i stereotypowością zachowań oraz trudnościami z integracją wrażeń zmysłowych”¹. Według polskiego psychologa, profesora nauk humanistycznych Tadeusza Gałkowskiego autyzm dziecięcy jest rozległym zaburzeniem rozwojowym o charakterze kompleksowego syndromu z wieloma symptomami, nie w pełni jeszcze opisanymi. Zaburzenie to jest wysoce zróżnicowane i wielopostaciowe². Zdaniem autora nie ma dwojga takich samych dzieci dotkniętych autyzmem. Pani profesor z Instytutu Pedagogiki Specjalnej Joanna Kruk – Lasocka ujmuje istotę autyzmu, jako zespół poważnych zaburzeń rozwojowych dziecka manifestujących się do 30 miesiąca życia, związanych z wrodzonymi dysfunkcjami układu nerwowego.³ Amerykańskie Towarzystwo Autyzmu definiuje autyzm, jako złożone upośledzenie rozwojowe, które typowo objawia się w pierwszych trzech latach życia i jest wynikiem zaburzenia neurologicznego, wpływającego na rozwój w obszarach interakcji społecznej i zdolności komunikacyjnych. Zarówno dzieci jak i dorosłe osoby dotknięte autyzmem typowo przejawiają problemy w komunikacji werbalnej i niewerbalnej, interakcjach społecznych i zabawie⁴.

Temple Grandin w swojej książce „Byłam dzieckiem autystycznym” pisze, że autyzm jest uszkodzeniem systemu, który porządkuje otrzymane od zmysłów informacje, co sprawia, że dziecko nadmiernie reaguje na niektóre bodźce, a na inne zaś bardzo słabo⁵.

¹ S. Pużyński, J. Rybakowski, J. Wciórka (red.), Psychiatria. Tom II: Psychiatria kliniczna. Wydanie II. Elsevier Urban & Partner, Wrocław 2010, s. 592.

² A. Maciarz, M. Bidasiewicz, „Dziecko autystyczne z zespołem Aspergera”, Kraków 2000, s. 9.

³ Tamże, s. 11.

⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Autyzm_dzieci%C4%99cy (data odczytu 21.06.2017)

⁵ T. Grandin, „Byłam dzieckiem autystycznym”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa –Wrocław 1995, s.13.

2. Etiologia autyzmu

Autyzm jest zaburzeniem niejednorodnym, złożonym o wieloczynnikowym mechanizmie patogenezy. Jego przyczyny nie zostały dotąd w pełni poznane. Główne kierunki badań dotyczą podłoża genetycznego, neurologicznego oraz środowiskowych czynników ryzyka. Ich wyniki jednak mają charakter spekulacyjny i wymagają doprecyzowań. Wprawdzie wiadomo już, że wszystkie odmiany zaburzeń autystycznych mają podłoże neurobiologiczne, poszukuje się jednak dokładnych uszkodzeń i dysfunkcji mózgu⁶. Przyjmuje się, że za wystąpienie autyzmu odpowiadają czynniki genetyczne, rozwojowe, infekcyjne, a także związane z ciążą i porodem⁷. Istnieje szereg hipotez, które opisują mechanizmy występowania tego zaburzenia.

Przypuszcza się, że w etiologii autyzmu istotną rolę odgrywają czynniki genetyczne. Badania dowiodły, że autyzm częściej współwystępuje u bliźniąt jednojajowych niż u bliźniąt dwujajowych. W rodzinach osób z autyzmem często obserwuje się u krewnych cechy zbliżone do autyzmu. Badacze odkryli wiele genów i mutacji genetycznych związanych z autyzmem. Obecnie uważają, że nie ma jednego genu lub mechanizmu genetycznego będącego przyczyną autyzmu, ale że podłoże genetyczne łączy się z kolejnymi czynnikami ryzyka⁸.

Badania naukowe na temat przyczyn autyzmu oparto również na analizie czynników neurologicznych i neurochemicznych. Za pomocą metody neuroobrazowania sprawdzono, że budowa mózgu osoby z autyzmem wykazuje liczne nieprawidłowości struktur i funkcji. Dysfunkcyjny jest obszar czołowy, w którym notuje się nietypową dużą objętość kory, a także znacznie obniżoną aktywność neuronów lustrzanych⁹. Stwierdzono również zmiany miejsc przetwarzania informacji. U osób z autyzmem decyzje sterowane empatią podejmowane są w obszarze przedczołowym, natomiast zachowania egocentryczne kontroluje sieć neuronów w płacie skroniowym¹⁰. W czynnikach neurochemicznych zwraca się uwagę na rolę neurotransmiterów. Poziom serotoniny i dopaminy u około 30% populacji osób z autyzmem jest nieprawidłowy. Niektóre z badań dowodzą, że pewne symptomy mają związek z aktywnością endorfin, ich poziom u osób z autyzmem jest wyższy. Niewykluczone, że zachowania stereotypowe są przyjemne i dają poczucie siły, podnosząc poziom tych

⁶ Marta Korendo, Językowa interpretacja świata w wypowiedziach osób z zespołem Aspergera, Omega Strage Systems – Jędrzej Cieszyński, Kraków 2013, s.21.

⁷ Tomasz Wolańczyk: Psychiatria dziecięca. W: Marek Jarema, Jolanta Rabe-Jabłońska: *Psychiatria. Podręcznik dla studentów medycyny*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, 2011, s. 332

⁸ <https://polskiauzyzm.pl/przyczyny-autyzmu/>

⁹ Marta Korendo, Językowa interpretacja świata w wypowiedziach osób z zespołem Aspergera, Omega Strage Systems – Jędrzej Cieszyński, Kraków 2013, s. 22

¹⁰ Tamże s.23

hormonów¹¹. Pomimo, że mózgi osób z autyzmem funkcjonują inaczej, to badając czynniki neurologiczne nie wykryto jeszcze konkretnych mechanizmów powodujących autyzm.

Badania nad czynnikami środowiskowymi dotyczyły neurobiologicznych zmian powstałych w okresie prenatalnym i okołoporodowym, kiedy dochodzi do zatruc, niedotlenienia, uszkodzeń mechanicznych, wylewów itp. Jako czynnik mogący doprowadzić do zmian w mózgu dzieci autystycznych wymienia się stres prenatalny, szczególnie między 21 a 32 tygodniem ciąży¹². Przypuszcza się także, że wpływ na występowanie autyzmu może mieć zanieczyszczenie środowiska i skażenie metalami ciężkimi. Trwa dyskusja nad czynnikiem ryzyka związanym ze szczepionkami. Chociaż brakuje jednoznacznego dowodu, głosy wielu badaczy nie pozwalają ostatecznie wykluczyć wpływu reakcji poszczepiennych na zaburzenia neurorozwojowe, w tym autyzm¹³. Naukowcy uważają się, że czynniki środowiskowe nie powodują autyzmu a raczej, w połączeniu z czynnikami genetycznymi, zwiększają ryzyko wystąpienia.

3.Charakterystyka autyzmu

Autyzm jest zaburzeniem wynikającym z nieprawidłowości ośrodkowego układu nerwowego, które dotyczą głównie percepcji i przetwarzania informacji. Obejmuje wszystkie sfery funkcjonowania, począwszy od deficytów poznawczych i komunikowania się, przez zaburzenia zachowania, do problemów w interakcjach społecznych¹⁴. Kryteria diagnostyczne ICD-10 Światowej Organizacji Zdrowia definicją nietypowy profil umiejętności i zachowań. Odwołują się do jakościowych deficytów w relacjach społecznych, jakościowych nieprawidłowości w komunikacji oraz do ograniczonych, powtarzających się i stereotypowych wzorców zachowań. Objawy zaburzeń mogą się wahać od łagodnego ograniczenia funkcjonowania do prawie całkowitego braku interakcji i komunikacji.

Rozwój dzieci z autyzmem na ogół jest nieharmonijny. Charakteryzują go dysfunkcje i deficyty w pewnych obszarach i dobry, a nawet nadzwyczaj dobry poziom rozwoju w innych obszarach. Często się zdarza, że dzieci z autyzmem nie potrafią sobie poradzić w sytuacjach, które ich rówieśnikom nie sprawiają najmniejszych trudności, a jednocześnie przejawiają wysoki poziom inteligencji i niezwykle zdolności, rozwiązując skomplikowane problemy. Znane są wybitne zdolności pamięciowe, arytmetyczne, muzyczne, plastyczne

¹¹ T. Grandin, „Byłam dzieckiem autystycznym”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Wrocław 1995 s.118.

¹² E. Pisula, *Od badań mózgu do praktyki psychologicznej*. Autyzm, Sopot 2012, s.67

¹³ Marta Korendo, *Językowa interpretacja świata w wypowiedziach osób z zespołem Aspergera*, Omega Strage Systems – Jędrzej Cieszyński, Kraków 2013, s. 22

¹⁴ B. Winczura (red), *Autyzm. Na granicy zrozumienia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s.35.

i przestrzenne u niektórych z nich. Nie ulega wątpliwości, że z autyzmem może wiązać się ogromny potencjał, choć jego wykorzystanie napotyka na wielkie trudności¹⁵.

Osiowym objawem autyzmu jest deficyt umiejętności społecznych, niezbędnych w zwykłej komunikacji i nawiązywaniu relacji interpersonalnych. Upośledzenie sfery społecznej w autyzmie jest wieloaspektowe, obejmujące jakościowe różnice w regulowaniu zachowań, społecznej wzajemności oraz społecznego dzielenia z innymi radości, zainteresowań czy osiągnięć¹⁶. Autyzm charakteryzują jakościowe zaburzenia zdolności uczestniczenia w naprzemiennych interakcjach społecznych. Nie oznacza to jednak całkowitego braku kontaktów społecznych. Zdolności społeczne u poszczególnych autystów są bardzo zróżnicowane. Widoczny jest brak zainteresowania ludźmi i ignorowanie ich obecności. Niektóre dzieci inicjują kontakt lub odpowiadają na próby podejmowane przez innych, przejawiają przy tym utrudnienia komunikacyjne i zaburzenia kontaktu wzrokowego. Część osób z autyzmem nie zachowuje dystansu w relacjach społecznych i traktuje obcych tak, jak osoby dobrze sobie znane, naruszając ich granice. Autyzm powoduje kłopoty z podporządkowaniem się regułom społecznym, wynikające z braku ich zrozumienia. Deficyty umiejętności społecznych u dzieci z autyzmem powodują trudności z nawiązywaniem właściwych do wieku relacji społecznych z rówieśnikami¹⁷. Niektóre z nich całkowicie ignorują obecność innych dzieci. Nie podejmują wspólnej aktywności, nie rozumieją zasad rządzących zabawami i grami. Bawią się „obok”, pochłonięte własnymi zajęciami, zazwyczaj mało atrakcyjnymi dla innych. Nie okazują zainteresowania tym, czym zajmują się inne dzieci, i nie potrafią zaciekawić ich tym, co jest dla nich ważne i interesujące. Częściej szukają kontaktu z osobami dorosłymi lub dziećmi dużo starszymi albo młodszymi od siebie¹⁸. Dzieci z autyzmem skupiają się na fragmentach, mają trudność z rozumieniem perspektywy innych, z empatią, współprzeżywaniem. Często nie panują nad swoimi emocjami. Przykładami niewłaściwych, niedojrzałych zachowań mogą być płacz w klasie lub wybuchy złości, krzyku czy też pobudzenia ruchowego. Do tego rodzaju epizodów burzliwego zachowania osób z autyzmem może dochodzić w codziennych sytuacjach, gdy czują się przytłoczeni nadmiarem docierających do nich bodźców, a także w innych sytuacjach wiążących się z frustracją. Warto podkreślić, że niektóre dzieci z autyzmem w sytuacjach społecznych przejawiają zachowania nadmiernie lękowe.

¹⁵ E. Pisula, *Małe dziecko z autyzmem*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 29.

¹⁶ B. Winczura (red), *Autyzm. Na granicy zrozumienia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s.45.

¹⁷ Tamże, s.47.

¹⁸ E. Pisula, „Małe dziecko z autyzmem”, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005 s.32.

Część dzieci autystycznych jest niemówiąca, nie komunikuje się, ma trudności ze wskazywaniem, naśladowaniem, spełnianiem poleceń. U pewnej grupy dzieci mowa występuje, może jednak nie zawierać intencji komunikacyjnych¹⁹. Deficyty dotyczą społecznego kontekstu stosowania mowy, tj. brak im wiedzy jak uczestniczyć w sytuacji dialogowej. Dzieci z autyzmem długo nie potrafią tworzyć dłuższych rozbudowanych wypowiedzi, mają trudności z inicjowaniem i podtrzymywaniem wymiany konwersacyjnej, trudności w myśleniu abstrakcyjnym i dyskutowaniu na temat myśli lub opinii reprezentowanych przez inne osoby²⁰. U osób mówiących często obecne są echolalie. W mowie dziecka autystycznego echolalię można określić, jako przechowywanie elementów słuchowych z otoczenia²¹. Głos dziecka może być monotony lub przesadnie nasilony, z niewłaściwie rozłożonym akcentem. Gestykulacja towarzysząca wypowiedziom może być niezdarna, uboga. Często reagują złością na brak dostatecznego zainteresowania ze strony ich rozmówców.

Charakterystyczną cechą dzieci z autyzmem jest brak lub ograniczona umiejętność zabawy w udawanie, połączone z przedłużającym się okresem trwania zabaw o charakterze sensomotorycznym i rytualnym²². Zabawa jest monotonna, pełna powtórzeń, brak w niej kreatywności i naśladownictwa.

U osób z autyzmem obserwuje się zaburzenia zachowania – liczne stereotypie i rytuały, manieryzmy, obsesje, kompulsje, koncentrowanie się na niefunkcjonalnych właściwościach przedmiotów, skrajne formy zaburzeń koncentracji. Stereotypie stanowią powtarzalne, niefunkcjonalne, atypowe zachowania, takie jak trzepanie rękami, specyficzne poruszanie dłońmi czy palcami, kołysanie się, obracanie²³. U niektórych pojawiają się także zachowania agresywne i autoagresywne.

W autyzmie mogą występować symptomy świadczące o zaburzeniach integracji sensorycznej. Ich charakterystyczną cechą są niewłaściwe odpowiedzi na bodźce sensoryczne. W obrębie każdego ze zmysłów osoby mogą być nadwrażliwe lub podwrażliwe²⁴. Niektóre dzieci z autyzmem mogą mieć opóźnienia lub zaburzenia w rozwoju motorycznym, słabą koordynację i deficyty praktyki. Część dzieci manifestuje nadruchliwość i zaburzenia uwagi.

Każde dziecko ze zdiagnozowanym autyzmem jest inne, zachowuje się inaczej i przejawia odmienne natężenie objawów.

¹⁹ B. Winczura (red), *Autyzm. Na granicy zrozumienia*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2010, s.47.

²⁰ Tamże, s.49.

²¹ L. Bobkiewicz – Lewartowska, *Autyzm dziecięcy, zagadnienia diagnozy i terapii*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2005, s.61.

²² Tamże, s.49

²³ Tamże, s.50.

²⁴ Tamże, s.51

Bibliografia

- Bobkowicz – Lewartowska, L. (2005) *.Autyzm dziecięcy, zagadnienia diagnozy i terapii*, Kraków Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Grandin, T. (1995). *Byłam dzieckiem autystycznym*, Warszawa –Wrocław: PWN.
- Korendo, M. (2013). *Językowa interpretacja świata w wypowiedziach osób z zespołem Aspergera*, Kraków: Omega Strage Systems – Jędrzej Cieszyński.
- Maciarz, A. Biadasiewicz, M. (2000). *Dziecko autystyczne z zespołem Aspergera*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Pisula, E. (2005). *Małe dziecko z autyzmem*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pisula, E. (2012). *Od badań mózgu do praktyki psychologicznej. Autyzm*, Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Pużyński, S. Rybakowski, J. Wciórka, J. (2010) *Psychiatria. Tom II: Psychiatria kliniczna. Wydanie II*. Wrocław: Elsevier Urban & Partner.
- Wolańczyk, T.(2011). *Psychiatria dziecięca*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Winczura, B. (2010). *Autyzm. Na granicy zrozumienia*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.

Strony internetowe

- https://pl.wikipedia.org/wiki/Autyzm_dzieci%C4%99cy
<https://polskiautyzm.pl/przyczyny-autyzmu/>

Opracowała
Katarzyna Gałęza